

Велибор ТОДОРОВ, Зоран ЈАНКОВИЋ  
Историјски архив „Тимочка крајина” Зајечар  
spsluzba.arhivzaj@mts.rs

## РАЗГРАНИЧЕЊЕ ФОНДОВА У ИСТОРИЈСКОМ АРХИВУ У ЗАЈЕЧАРУ И ПРОБЛЕМИ ИЗ ПРАКСЕ

**Сажетак:** Историјски архив у Зајечару је установа заштите архивске грађе и у својим депоима чува фондове и збирке настале на територијалној надлежности Архива. Према нашој теорији и пракси, архивски фонд чине сви документи који су органски настали пословањем неког органа власти, установе, предузећа, организације, породице, личности итд. Питање разграничења архивске грађе у пракси одувек је било актуелно. У овом раду приказују се конкретни примери и проблеми који се јављају у пракси приликом разграничења фондова и збирки, а посебно фондови из групе Управа и јавне службе, породичних и личних фондова и збирки.

**Кључне речи:** разграничење, обједињени фонд, граничне године, Историјски архив, депо, Зајечар.

Разграничење фондова и проблеми из праксе, који се јављају код фондова Историјског архива у Зајечару подразумевају узрочно последичну везу са критеријумима за формирање фонда (статус правног лица, промене које су одраз промена друштвено политичког уређења и промена у седишту, организацији и надлежности ствараоца фонда).

Као почетна граница фонда узима се најстарији документ ствараоца фонда, а завршна граница фонда је последњи документ који припада истом ствараоцу и то одређује хронолошке границе архивског фонда.

Архивски фонд не може се делити у више организација и мора се чувати у једном Архиву (недељивост фонда). Код одређивања назива фонда узима се критеријум стваралац архивске грађе и његово последње седиште организације.

Полазни основ за формирање фонда је правни или фактички акт о оснивању организације, спајању, припајању, издвајању, раздвајању и ликвидацији и то у следећим случајевима:

- ако су организације повремено обуставиле своју делатност услед ликвидације, спајања, и др. а затим опет основане са истим удруженим функцијама чине јединствен фонд;
- ако се две организације спајају у трећу, а та трећа задржава сличан назив једне од две ликвидираних и продужава делатност, новонастала чини нови фонд, а грађа ликвидираних чини посебне фондове;
- ако се једна самостална организација припоји другој и изгуби статус правног лица, па се поново издвоји и постане самостално предузеће – чиниће један фонд.

Тако је на пример Фабрика пива „7. септембар” Зајечар, у току свог постојања више пута мењала свој назив. Приватизацијом послује у саставу Уједињених српских пивара, касније прелази у „Ефес” Зајечар, долази до спајања, и раздвајања са „Weifert” Панчево, а данас је у саставу „Heineken” са седиштем у Зајечару.

Када се разматра рзграничење фондова статус правног лица у неким случајевима и не мора да буде критеријум за сређивање фонда:

- ако један огранак има статус правног лица, а његова грађа је од малог значаја или незнатног значаја – не чини посебан фонд, већ се припаја матичном фонду;
- када једна организациона јединица, поред матичне нема статус правног лица, а има врло значајну грађу, и посебно пословање, она може бити разврстана у посебан фонд.

Корените друштвено-политичке промене могу бити критеријум који одређује где фонд почиње и где се завршава, када се утврде корените промене у раду и организацији ствараоца фонда.

- Тако архивска грађа органа државне власти, управе и правосуђа нпр. за време Краљевине Југославије, квинслиншке Југославије или Социјалистичке Југославије не може бити један фонд, без обзира на сличности које постоје, већ се формирају као посебни фондови.
- Када једна организациона јединица, поред матичне нема статус правног лица, а има врло значајну грађу, посебно пословање може бити разврстан у посебан фонд.
- Грађа акционарских друштава, привредних организација, кредитних организација, чини један јединствени фонд до конфискације,

односно национализације 1946. године, а после тога чини други фонд.

- Грађа личних и породичних фондова, научних, културних и просветних установа не раздваја се у посебне фондове према друштвено-политичком уређењу, већ чини један фонд.
- Грађа друштвених организација раздваја се на фондове у зависности од карактера организације (грађевина, саобраћај идр.).

Као критеријум за формирање фонда служе и функције, територијалност грађе држава, срезова, општина које су имале за последицу корените промене ствараоца фонда.

На примеру окружних начелстава, који припадају групи фондова до 1918. године, а настали су радом органа управе на територији Зајечара, Књажевца и Бољевца, може се утврдити да је дошло до раздвајања фондова, јер је њихова грађа обухвата период до 1944. године. Зато ови фондови физички, још увек нису раздвојени у Депоу, јер долази до великих промерања почев од „Водича кроз депо” до топографских показивача по фондовима и збиркама, као и топографских показивача по полицама. Из овог се може закључити да измена назива установе и седишта, надлежности без радикалних промена не утичу на поделу грађе на фондове.

Као критеријуми за формирање фондова, и њихово разграничење могу бити и следећи примери:

- Ако је дошло до ликвидације установа уз преношење свих или једног дела функција на једну или више новостворених организација, грађа чини више фондова (ликвидациони фонд је посебан, а новонастали чине посебне фондове).
- Проширење или сужавање надлежности и територијални процес организовања неке организације и уколико се мења њен положај у грани или територијално управни систем, значи настајање новог фонда.
- Грађа привредних предузећа, културних, школских, верских, медицинских установа и после измене територијалне и стварне надлежности локалних органа власти чине јединствен фонд.

У Историјском архиву у Зајечару извршено је раздвајање збирке матичних књига по црквеним средиштима, чиме смо добили 25 нових фондова, што сматрамо да није исправно, јер грађа ових фондова садржи само матичне књиге (рођени, венчани, умрли), а не и другу припадајућу архивску грађу.

Као критеријум може послужити и регистратурско пословање под условом да је већ извршено разграничење грађе према друштвено-политичком систему. И по овом критеријуму, грађа свих организација чини један фонд јер постоји континуитет пословања. Тако су фондови друштвено-политичких организација у депоу Архива одложени као јединствене целине и није било проблема при разграничењу.

Проблеми у разграничењу настали су конкретно код следећих фондова: Месни народни одбори и Народних одбора општина (постоје штампиле са датумима који се преклапају за исти временски период), Срески суд Минићево где су раздвојени Срески суд Књажевац и Основни суд Књажевац.

Поред питања разграничења фондова, за Архив је битно још једно питање, а то је обједињени архивски фонд. Поставља се питање појединачних докумената, као и питање сврставања и обједињавања у Збирку варија. Познато је да се архивски фонд образује: од документа истоврсних стваралаца архивске грађе, која је сачувана у мањем обиму, а потиче из организација истоврсних делатности (нпр. апотеке), као и од архивске грађе фондова, установа, предузећа и организација исте делатности с подручја надлежности архива (нпр. основне школе).

Применом обједињавања узима се у обзир критеријум недељивости фонда, друштвено-политичког уређења, на територијалној надлежности архива, док се систематизовање архивске грађе унутар фондова врши по азбучном реду седишта организације.

## ЗАКЉУЧАК

Историјски архив „Тимочка крајина” у Зајечару је 2010. године издао „Водич кроз архивску грађу”, према коме се у Депоу чува 440 фондова и 12 збирки, у укупној количини од 2470 метара. Грађа обухвата период 1789–2008. године. Сва грађа је упакована у кутије, обележена и разврстана на фондове и одложена у металне полице. Фондови из старијег периода сређивани су по једном систему, да би се због указане потребе, ти исти фондови касније прерадили, па смо добили већи број кутија, односно метражу. Проблем у вези са разграничењем фондова представљају и новопримљени фондови од 2008. године до данас, као и недостатак смештајног простора. Зато предлажемо да Спољна служба преузима само архивску грађу, по окончању стечаја, ликвидације, да би се у Архиву сачувала само трајна грађа, коју је лако објединити са већ постојећим фондовима.

Velibor TODOROV, Zoran JANKOVIĆ

SEPARATION OF FUNDS IN HISTORICAL ARCHIVE ZAJECAR.  
PROBLEMS AND PRACTICE

Summary

Historical Archives „Timok Region” in Zaječar, in 2010 issued a „Guide to Archive Material”, according to which the Cabinet keeps 440 funds and 12 collections, for a total of 2470 meters. Archive material covers the period from 1789 to 2008. All the material is packed in boxes, labeled and categorized into funds, and deposited in metal shelves. Funds from the early period are systematized according to one system (method) but, due to demonstrated need, these same funds were later refined, and therefore archives got a larger number of boxes, i.e. a total sum of meters. The problem regarding the demarcation of funds also represent a newly received funds since 2008 to the present day, as well as the lack of storage space. Therefore, the Archives suggested to the „Foreign Service”, to receive only those archives, which were written of upon the completion of bankruptcy and liquidation, so that the Archives would preserve only a permanent material, which is easy to combine with already existing funds.